

KORUNAN ALANLARIN DEVAMLILIĞININ SAĞLANMASINDA HAVZA AMENAJMANININ ROLÜ

Selma YAŞAR KORKANÇ

Yrd. Doç. Dr., Z.K.Ü. Bartın Orman Fakültesi, Havza Amenajmanı Anabilim Dalı, 74100, Bartın.
yasarselma@yahoo.com

ÖZET

Doğal kaynaklar ve bu kaynakların içerisinde bulunduğu ekosistem arasında hassas bir denge söz konusudur. İklim, toprak ve bitki kaynakları arasındaki bu dengenin aşırı kullanımlar nedeniyle bozulması, canlıların yaşam ortamlarını daraltmakta ve ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Ülkemiz tür ve ortam çeşitliliği bakımından zengin bir ülke olup, çeşitli amaçlarla koruma altına alınan alan sayısı 800'e yaklaşmıştır. Farklı jeolojik, ekolojik ve iklimsel özelliklere sahip ülkemizde, doğal koruma alanlarının özellikleri ve içinde buldukları problemler de çeşitlenmektedir. Yaşanan sorunların azaltılması ve önlenmesi için bu alanların yönetiminin planlanması gerekmektedir. Sürdürülebilir kullanım için, doğru planlama ve yönetim stratejilerinin geliştirilmesi son derece önemlidir. Yağış havzaları, arazi, su ve ekosistem yönetiminde en uygun hidrolojik planlama üniteleri olarak kabul edilmektedir. Günümüzde pek çok ülke, doğal kaynaklardan faydalanmada karşılaşılan problemlerin çözümü için çeşitli doğal kaynak koruma sistemleri geliştirme çabasına girmiştir. Havza bazında kaynak yönetimi yaklaşımı da bunlardan biridir. Havza amenajmanı ile, havzanın özelliklerine göre saptanmış temel amaçlara yönelik sosyal ve ekonomik koşulları da dikkate alarak, bir havzadaki doğal kaynakların idaresi ve bunlardan faydalanmanın düzenlenmesi mümkün olmaktadır. Doğa korumanın amacı da, doğanın sürekli korunmasını ve iyileştirilmesini kapsayan, bütün önlemler ile doğanın her türlü zararlı etkilerden ve yok edilmekten korunmasıdır. Bu bağlamda, doğa koruma ile havza amenajmanı birbiriyile yakından ilişkilidir. Bu çalışmada, korunan alanların sürekliliğinin sağlanmasında, havza bazında yaklaşımın ve havza yönetim ve planlamasının rolü ve önemi tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğa Koruma, Havza, Havza Amenajmanı

THE ROLE of WATERSHED MANAGEMENT on SUSTAINABILITY of PROTECTED AREAS

ABSTRACT

There is a sensitive balance between natural resources and ecosystem containing these resources. Deterioration of the balance among climate, soil and plant because of extreme usage cause reducing and disappearing the size of habitats. Turkey is a rich country from the point of view of species and environment. The numbers of protected areas which establish various goals are approximately 800 in Turkey. In our country which has different geologic, ecologic and climatic features, characteristics and problems of natural protection areas are varied. It is required that management of these areas is planned for reducing and preventing problems of them. Improvement of appropriate planning and management strategies are very important for sustainable usage. Watersheds are accepted as the most suitable units for management of land, water and ecosystem. Recently, many countries in the world try to improve natural resources protection systems for solving the problems which occur during the utilization of natural resources. Natural resources management with watershed approach is an element of these systems, too. Arrangement of utilization and management of natural resources by taking into consideration social and economic conditions which aimed at basic goals determining as to watershed characteristics is possible with watershed management approach. The aim of natural protection is to preserve nature from harmful effects and being destroyed by using the whole preventive measures containing continual nature protection and improvement, too. In this respect, nature protection is connected with watershed management. In this paper, it is discussed that the role and importance of watershed management and planning on sustainability of protected areas.

Keywords: Nature Protection, Watershed, Watershed Management

GİRİŞ

Doğal kaynaklar aşırı faydalanmalar nedeniyle zaman içinde özelliklerini kaybetmeye başlamış ve bozulma sürecine girmiştir. Bu bozulma süreci bitki ve hayvan türlerinde azalma veya yok olma, iklim-toprak ve bitki arasındaki doğal dengenin bozulması sonucu meydana gelen birtakım ekolojik problemler şeklinde kendini göstermektedir. Bu sorunların çözümü günümüzde tüm dünyada önem taşıyan ve üstünde durulan bir konudur. Yeryüzünde yaşamın devam etmesi için canlıların yaşamlarını sürdürdükleri ekosistemlerin korunması şarttır.

Ortaya çıkan sorunlara çözüm üretmek, mevcut ekosistemleri, doğal ve genetik kaynakları korumak için bugüne kadar değişik tiplerde doğa koruma alanları kurulmuştur. Doğa koruma alanları, özellikle kırsal bölgelerdeki havzalarda ekolojik dengeyi sağlaması ile ulusal ve uluslararası düzeyde büyük önem taşımaktadır. Her doğa koruma alanı değişik amaçlar için kurulmuş olsa da, temelde hepsi doğal kaynakların sürdürülebilir düzeyde devamlılığını sağlamayı hedeflemektedir. Doğa koruma alanları, birçok ülkede insanların doğal kaynaklar üzerindeki baskısını azaltmak amacıyla kurulmuştur. Ancak küresel ölçekteki doğa koruma görüşü insanı doğa korumanın dışında tutmamaktadır. Dolayısıyla bölgelerin doğal, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak korunması ve geliştirilmesi doğa korumada bir bütün olarak önem kazanmaktadır (Çetinkaya, 2003).

Günümüzde pek çok ülke, çeşitli doğal kaynak koruma sistemleri geliştirme çabasına girmiştir. Havza bazında kaynak yönetimi ve korunması yaklaşımı da bunlardan biridir. Havza planlama ve yönetimiyle, havzanın özelliklerine göre saptanmış temel amaçlara yönelik sosyal ve ekonomik koşulları da dikkate alarak, bir havzadaki doğal kaynakların idaresi ve bunlardan faydalanmanın düzenlenmesi mümkün olmaktadır. Doğa korumanın amacı da, doğanın sürekli korunmasını ve iyileştirilmesini kapsayan, bütün önlemler ile doğanın her türlü zararlı etkilerden ve yok edilmekten korunmasıdır. Bu bağlamda, doğal koruma ile havza amenajmanı birbiriyle yakından ilişkilidir. Bu çalışmada, korunan alanların sürekliliğinin sağlanmasında, havza bazında yaklaşımın ve havza yönetim ve planlamasının rolü ve önemi tartışılmıştır.

DOĞA KORUMA ve HAVZA AMENAJMANI

Doğa koruma; insanlar, hayvanlar ve bitkiler için yaşamın temeli olarak doğanın sürekli korunmasını ve iyileştirilmesini kapsayan bütün önlemler ile doğanın her türlü zararlı etkilerden, tahriplerden veya yok edilmekten korunmasıdır (UBA,1993'e atfen Çolak, 2001). Doğal alanların korunması ile gelişme arasındaki çelişkilerin en aza indirilebilmesi ve pratikte olumlu sonuçlar alınabilmesi için bu alanlardaki yönetim sistemlerinin güçlendirilmesi gereklidir. Ekosistemdeki tahripler ve nedenleri dikkate alındığında doğa ve çevre korumanın, süreklilik prensibine göre; yararlanma, doğal kaynakları koruma ve alan koruma olarak 3 önemli amaca hizmet ettiği görülmektedir. Doğa koruma alanları genellikle biyolojik çeşitliliği korumada önemli role sahip alanlar olarak algılanmaktadır. Ancak, doğa koruma alanlarının biyolojik çeşitliliği korumanın yanında, havza koruma gibi çok önemli başkaca amaçlar için kuruldukları göz ardı edilmemesi gereken bir konudur (Saalismaa, 1999).

Son yıllarda dünyada doğa korumanın havza boyutunda olması gerektiği anlayışı ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda da fonksiyonel planlama kavramı ve doğa korumanın ana amaçlarının gerçekleştirilebileceği çalışma birimleri olarak yağış havzaları karşımıza çıkmaktadır. Yağış havzaları, arazi, su ve ekosistem yönetimi için, en uygun hidrolojik planlama üniteleri olarak kabul edilmektedir. Doğa koruma alanları, su kaynaklarını, ekosistemleri ve biyolojik çeşitliliği koruma ve yönetme bakımından hayati öneme sahip alanlardır. Bu alanların kurulması en iyi (yeterli düzeyde örnek oluşturacak koruma alanı geliştirmeyi de içine alan) entegre havza amenajmanı yöntemleriyle mümkündür. Çünkü bir bölgedeki doğal kaynakların doğru kullanımı için bütünsel bir havza yönetimi yaklaşımı, ekolojik dengenin korunmasında en uygun yönetim şekli olarak karşımıza çıkmaktadır (Saxena ve ark, 2000).

Havza yönetimi, hem ekosistem kavramını hem de ekoloji ile ilgili bilim prensiplerini pratik uygulama ve sürdürülebilir kalkınmaya uygun yaklaşımlara dönüştüren bir planlama aracıdır (Fernandez, 1997). Bir doğal kaynağın probleminin belirlenmesi, çözümün planlanması, yönetim önlemlerinin belirlenmesi, planların uygulanması ve sürdürülmesi havza amenajmanının konularını oluşturmaktadır (Ribaudó, 1987).

Havza planlama ve yönetiminin temel amaçları:

- a) Bir havzadaki yenilenebilir doğal kaynaklarda verimliliği en üst düzeye çıkararak onlardan devamlı olarak yararlanmayı sağlamak,
- b)Yenilenemeyen ve tükenen doğal kaynakların çevre sorunu yaratmadan rasyonel bir şekilde işletilmelerini gerçekleştirmek,

- c) Havza içerisinde yaşayan insan toplumunun refah düzeyini yükseltecek ve buna hizmet edecek her türlü tarımsal, ekonomik ve teknolojik tedbirleri almak,
- d) Havzanın özelliklerine göre en yüksek kalite ve miktarda su üretmek,
- e) Bütün bu işlemlerin yerine getirilmesinde arazi kabiliyet sınıflaması ilkelerine bağlı kalınarak araziden faydalanmak,
- f) Erozyon, sel ve taşkınları önlemek,
- g) Havzadaki kültürel, arkeolojik ve estetik değerleri ve tüm havzadaki varlıkların uyum içinde korunmasını sağlamak şeklinde sıralanabilir (Özyuvacı, 1988).

Doğa korumanın genel amaçlarından bazıları da (Çolak, 2001);

- a) Doğaya yakın alanların korunması,
- b) Biyolojik çeşitliliğin korunması,
- c) Abiyotik doğal kaynakların korunması,
- d) Tür koruma ve alan koruma,
- e) Doğa alanını dış çevresiyle birlikte korumak,
- f) Doğanın verim yeteneğinin güvence altına alınması ve doğal kaynakların yararlanma yeteneğinin korunması vb. olarak sıralanabilir. Havza amenajmanının ve doğa korumanın amaçları değerlendirildiğinde bu iki kavramın pek çok ortak paydası olduğu ve birbirlerini tamamlayıcı özelliklere sahip oldukları görülmektedir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Tüm dünyada doğal kaynakların bozulmaya başlaması, bu kaynakların korunması için bazı önlemler alınması gerektiğini ortaya koymuştur. Türkiye açısından düşünüldüğünde, doğanın tam olarak korunduğunu söylemek mümkün değildir. Ülkemizde doğa koruma, hem politik hem de toplumsal anlamda yeni yeni ciddiye alınmaya başlanmıştır. Türkiye’de bölgesel planlama, peyzaj planlama, alan kullanım planlaması ve yeşil alan planlamalarında doğa koruma gerçek anlamda dikkate alınmamıştır. Bu nedenle Türkiye’nin bitki türlerince zengin doğası, ormanları, meraları, step alanları ve havzalarıyla harap durumdadır (Çolak, 2001).

Türkiye’de su havzaları iklim, topografya, sosyal ve ekonomik açıdan farklılıklar göstermektedir. O halde havzalarda kaynak yönetimi; her havzanın kendine özel, her havzada çözümü gerektiren ve havza bazında entegre çalışmayı gerektiren niteliklerdir (Küçükkaya, 2002). Havza boyutunda korumanın ve havza amenajmanı prensiplerinin doğa koruma alanların kurulmasında ve devam ettirilmesinde önemli işlevleri olduğu bir gerçektir. Modern doğa koruma anlayışı koruma ve kullanma arasındaki dengeyi bozmadan doğal kaynakların korunmasını sağlamayı hedefleyen bir yaklaşım biçimidir. Kaynakların korunarak kullanılmasını temel alarak hazırlanacak yönetim planlarında, havza amenajmanı prensiplerinden yararlanmanın doğal kaynakların devamlılığı için en faydalı yaklaşım olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Çetinkaya, G., 2003. Doğa Koruma Alanları ve Biyosfer Rezerv, Kırsal Çevre Yıllığı, ISSN 1303-9334, s: 32-39.
- Çolak, H.A., 2001. Ormanda Doğa Koruma, Milli Parklar Av ve Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü Yayını, ISBN:975-8273-33-7, 354 s., 1. Baskı, Ankara.
- Fernandez, E.B., 1997. Tropik Dađ Alanlarında Havza Yönetimini Güçlendirme Amaçlı Stratejiler, XI. Dünya Ormancılık Kongresi Bildirileri, 13-22 Ekim, Antalya.
- Küçükkaya, İ.,2002. Türkiye Dağlık Su Havzalarının Genel Özellikleri ve Sürdürülebilir Yönetimi,Türkiye Dağları I. Ulusal Sempozyumu, 25-27 Haziran, Ilgazdağı, s: 77-81.
- Ribaudo, M.O., 1987. Watershed Resources Management, American Journal of Agricultural Economics, Aug. 87, Vol: 169, Issue:3, pp:714, US.
- Saalismaa, N., 1999. Local people and protection - A case study from the protected area of Miraflor in Nicaragua, First Annual Congress of Finnish Latin Americanists, 26-27 November, Helsinki.
- http://www.helsinki.fi/hum/ibero/xaman/articulos/2000_01/saalismaa.html
- Saxena, K., Verma, G.R., Srivastava, C.R., Borthwal, A.K., 2000. data Application in Watershed Characterisation and management, International Journal of Remote Sensing, Vol 21, No.17, p: 3197-3208.
- Özyuvacı, N., 1988. Havza Amenajmanı II, Yüksek Lisans Ders Notları (Basılmamış), İstanbul.